

H. 42 I, 3, 7

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË.

UITGEGEVEN

DOOR

HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

DERDE VOLGREEKS.

NEG ENDE DEEL.

(21)

I, 3, 7

1874

72 Hg

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

1874.

GEDRUKT BIJ H. L. SMITS.

1874/2262

KORTE BIJDRAGE OVER HET MALEISCH VAN TIMOR.

Zooals dit in bijna elke residentie van Nederlandsch-Indië het geval is, verschilt ook het Maleisch, dat in den Timor-schen Archipel gesproken wordt, in menig opzicht van het zuiver Maleisch, en levert het enkele bijzonderheden op, die eene sterk uitgedrukte locale kleur bezitten.

Het eenigste wat, zooverre mij bekend, daarover tot heden werd gepubliceerd, is eene korte woordenlijst, opgenomen in Deel XX van het T. v. h. Bat. Gen., bevattende de Rotineesche woorden, gebruikelijk in het Koepangsch-Maleisch.

Daargelaten enkele drukfouten als *kěmaoer* voor *kěmaoes*, *kliis* voor *kělis*, *kwaoek* voor *kawaoek*, *sěě* voor *sei*, *loeroeh* voor *loeroek*, *lěpontar* voor *lěpontas*; *poelit* voor *poelěk* en *tenah* voor *tenak*,¹ komen daarin woorden voor, die nooit in het Maleisch gebezigd worden. *Koeroes* en *rakoes* o. a. worden dagelijks gehoord, en *stonko* (beter *faloengkoe*) is in den geheelen Molukschen Archipel tot Manado zoo bekend, dat de Rotineesche oorsprong gerust ontkend mag worden.

Andere woorden weder hebben in het Rotineesch eene geheel andere beteekenis: zoo heet het Mal. *kosi* in het Rotineesch *metingga* en *mefili*, en zegt de Rotinees *nevetoe* en *namakoe-koetoe* voor het Mal. *koesoe-koesoe*, waarom die woorden dus niet van Roti afkomstig kunnen zijn.

Ik geloof derhalve, dat het zeer gewaagd is van dergelijke

¹ Voorts:

- foi* . . . beter: *foě*.
sefakek . . . beter: *sefake*. (Een knieschijf wordt ook *kaki boekoe* genoemd).
kěkai . . . beter: *kěkaě*.
hossik . . . beter: *hosěk*, ook ergens iets om geven, zooals elders *perdoeli*.
soi . . . beter: *soě*.
lěgong . . . beter: *lagong*.

vreemde woorden eene afleiding op te geven, zonder voorafgegane studie der verschillende landstalen, en ik acht het beter mij tot de enkele vermelding te bepalen, tot zoolang nadere onderzoekingen het verband daarmede hebben aangetoond.

Al dadelijk springt sterk in het oog de veranderde kleinton, die hier op de woorden wordt gelegd. Men zegt nl. *bésar* voor *bésar*, *béli* voor *béli*, *lébek* voor *lèbek*, *logor* voor *lègor*, *koetomoe* voor *kèlèmoe*, *goematar* voor *goemèlar*, *takoedjoe* voor *lerkèdjoet*, *gédong* voor *gèdong*, *léboe* voor *lèboe*, *roeboes* voor *rèboes*, enz.

Niet minder eigenaardig is de verwisseling der letters *dj* en *j*, zoodat *kajoe* als *kadjoe*, *melajoe* als *meladjoe*, *adjar* als *ajar* en ook omgekeerd *belajar* als *beladjar*, *perljaja* als *perljadja*, *kardja* als *karja*, *kumbodja* als *kambojang*, enz. uitgesproken worden.

Een derde verschil is de verplaatsing der letters *k* en *s*, waardoor men *paksa*, *laksa*, *pareksa* tot *paska*, *laska*, *pareska* vervormt.

Andere wijzigingen zijn geheel willekeurig: *omong-omong* is verbasterd tot *ombong-ombong*, *galei* tot *galing*, *gamit* tot *gapei*, *rompi* tot *rompis*, *katiak* tot *gatea*, *boeboek* tot *foefoek*, *koedis* tot *koedek*, *kèlapang* tot *kèlapas*, enz.

Behalve de Portugeesche en inlandsche talen, heeft ook het Hollandsch zijn aandeel geleverd in de vorming van het Timorsch-Maleisch, en hoort men algemeen spreken van *broek*, *mier*, *poes* (voor *kat*), *nies* (voor *niezen*), *rèbis* (voor *ribben*), *soeweel*, *kamer*, *pompoe* (voor *laboe*), enz., zonder dat daarvan de ware Maleische woorden bekend zijn.

Onder de meest voorkomende, elders niet gebruikelijke woorden, verdienen de volgende nog vermelding:

- babesi* . . . mand om padi in te bewaren.
baeok . . . *pohon bahoek*, de wareboom.
bak . . . de longen (elders, zoo te Manado als Ambon, *hati gaba* geheeten).
bandara . . . publiek vrouwspersoon.
baramanggis . de walang-sangit.
bastia . . . het met kalk bestrijken of witten van muren.
batjao . . . vertakt, zich splitsen in twee armen van eene rivier; eene verbastering van *batjawang* of *batjabang*.
bebak . . . bladsteelen van den lontarpalm.

- berok . . . een vlerkprauw.
 boa . . . de nieren (R. v. E. *boewak pinggang*).
 bobëra . . . de witte kalebas.
 boboik . . . wieg, wiegen. (Mal. *boewei*).
 bonggo . . . een liesbreuk.
 bosorang . . . 2^e pers. meervoud, jullie.
 botok . . . gierst (Rotin. *betek*).
 botorang . . . 1^e pers. meerv. wij.
 daoek . . . *boeroeng daoek* == reiger.
 dego-dego. . . zitbank van bamboes (Man. id.)
 deras . . . de dadapboom.
 djolok. . . vieren van touw.
 doak . . . ook: ergens beu van zijn.
 doedoe . . . het zwam van den arengpalm.
 doesi . . . het afschrappen van de opperhuid van bladeren.
 eki . . . schreeuwen, gillen.
 fafedoek . . . ingedrukt van den rug van paarden.
 fani . . . honigbij.
 farakoe . . . flauw vallen.
 farinja. . . meel (Port. *farina*).
 faroedjoe . . . roestig, met roest bedekt.
 fenok . . . uitstrekken, recht maken van iets dat krom is.
 fi . . . *roempoet fi* = alangalanggras.
 fifiti . . . met den hengel visschen.
 foera . . . het overlansg splijten van de bladeren van den arengpalm.
 gala-gala . . . de toeriboom.
 gigi isi . . . het tandvleesch.
 goma . . . de spruw.
 haik . . . timba van gawangbladeren; wordt ook als maat gebezigd (25 katies).
 haring. . . rif.
 hasi . . . wijdbeens staan.
 hendak . . . pandanen.
 horo (fiola) . . . de viool strijken.
 ila . . . een soort van uitslag, meer bepaald wonden en zweren in het aangezicht.
 ipoek . . . een maat van 5 katies.
 kabaoek . . . een vleërmuis.
 kalatik . . . een worm.
 kak . . . *boeroeng kak*, een soort kraai of raaf.

- kangkiri . . de liesstreek.
- karnikoe . . een spel met de knieschijf eener geit, die langs een stokje op den grond wordt geworpen, en waarbij men wedt of het op de holle of bolle zijde zal vallen.
- kapisak . . een doos van de bast van den arengpalm vervaardigd; deze wordt wel eens omgekeerd op het hoofd gezet. Het eigenlijke hoofddekseel heet *tilangga*.
- kapisoek . . gebrek aan iets hebben.
- karoetoe . . zuigeling, wicht; in het algemeen alles wat klein is en zoo *oewang karoetoe* = klein geld.
- karpoes . . muts, ook nok van een dak.
- kea . . een zeeschildpad.
- kei . . als, gelijk (Jav. *kājā*).
- kēnik . . krabbe.
- kes . . *boeroeng kes*, de vogel, die in de Molukken *moleo* of *moeleo* heet.
- ketei . . heet op de tong.
- kētemak . . kiekendief.
- ketoe . . het afplukken van vruchten.
- kodeh . . aap.
- koeë . . een buideldier, de Amb. *koesoe*.
- koek . . milt.
- koembang . . een tampajan om olie te bewaren.
- koeroes . . spaansche peper.
- kongkoemoe . . gekreukeld, ineengefrommeld, van daar ook vuist.
- kokodok . . de keel, van *kodok* = slikken.
- lak . . een hutje in de tuinen, een soort loods.
- lakola . . tweeslachtig van dieren.
- lambe . . met de tong likken.
- lalik . . hanekam.
- lapaneoe . . een maat van 25 katies.
- laroe . . het gegiste sap van den lontarpalm, met kruiden gemengd.
- lēlongei . . dansmeisjes (Jav. *ronggëng*).
- lendo . . *koeda berlendo*, een paard dat steigert en springt.
- loëök . . het uitbroeden van eieren door kippen, enz.
- lolei . . de kaladi.
- lopoe-lopoe . . mos.
- mahoa . . gemeenschap hebben met eene vrouw.

- manjora . . de melatistruik.
- makadede. . het slapen van ledematen.
- makareë . . wrang, bitter.
- malaë . . vlechten.
- maloi . . loeren, gluren, bespieden.
- matabai . . de tamatevrucht.
- maskedo . . de hik (Port. id.)
- maspiti . . het sissen van kokende olie, ook van jong hout en van een lamp die uitgaat.
- maspoto . . een blaasvormig uitslag over het geheele lichaam, ook wel brandblâren.
- matono . . het hoofd vooroverbuigen.
- menoso . . *kaki menoso* = reumatische pijn in, het voetgewricht (ook *kaki asam*).
- moekoe . . barensweeën; ook persen bij ontlasting.
- moeti . . kralen. (De vroegere worden onderscheiden in *moetisala* en *moetidara*).
- mofak . . *ramboet mofak*, haar, dat geheel grijs is.
- molak . . ook: geleding van stengels; schakel van een keten of buikband.
- ngongo . . door den neus spreken.
- ninik . . muskiet.
- noenoek . . de waringinboom.
- noepoek . . uitspruitsel van vruchten b. v. kokosnoot; ontkiemsel van zaad.
- noes . . de inktvisch.
- obanat . . kleine muskieten (*agas*).
- omas . . het pudendum muliebre.
- oeti . . het pudendum virile.
- omek . . *mengomek* = pruttelen.
- oek . . ook: zaagsel, fijn poeder.
- pado . . een zeedier, de *gorita*.
- palintang . . telgaug van eên paard.
- pal-pal . . laveeren van schepen (z. o. van de Wall zamen-spraken).
- panggonak . . bloemscheede der palmen.
- paris . . de nageboorte.
- pèlè . . fakkel.
- pélor . . *bitjara pélor* = onduidelijk spreken (Jav. *pelat*).
- pileh . . oprapen (wel te onderschieden van *pilih*).
- poak . . uitgieten, uitschenken.

- polik . . . kaal, zonder hoofdhaar.
 pompa . . . *boeroeng pompa* = duif.
 poenoek . . . de vezelige bast van de kokosnoot.
 poeöek . . . paddestoelen.
 posëng . . . de grens, tot waar het zeestrand bij eb droogloopt.
 raoe . . . ergens iets met de hand uitgrijpen.
 rapat . . . een inlandsche toom.
 real . . . een legertje van strijders bij de onderlinge oorlogen tusschen de inlandsche vorsten (Port. id.).
 rososo . . . over den grond sleepen.
 sakada . . . een ladder van bamboes.
 saloeroek . . . eene maat van 10 katies.
 seoe. . . . het afplukken van vruchten.
 sepo . . . bij tijds.
 sepoe . . . rondgaan om padi tegen goederen in te ruilen.
 serong . . . *djalan serong*, een zijweg.
 sësek . . . ampas kalapa.
 siar . . . *tasiar*, verspreid van goederen, die door elkaar liggen.
 sikeloti . . . vroolijk, springlustig; ook van een paard, dat zijne achterpooten opgooit.
 sili . . . op zij gaan, ook: terugdeinzen, achteruitgaan.
 sisipoe . . . eene maat van 5 katies.
 soeöe(k) . . . iets op het hoofd dragen.
 soefoe . . . oppoetsen, blinkend maken van goud, enz.
 soesoe babi . . . stroomrafeling.
 soesoeli . . . schilfers op het hoofd.
 soesoeng . . . de verplichte opbrengst van padi en suiker aan de Radja's
 soke kapala . . . de schedelkap.
 sondé . . . niet, neen.
 sosak . . . de nangkaboom.
 sosoroe . . . de scheen.
 stansi . . . galerij, pendopo.
 taka . . . een bijl.
 talakan . . . de bamboes, die gebruikt wordt om eene prauw voort te duwen.
 tampias . . . niteenspatten.
 tatati . . . een patjol.
 tateboe . . . algemeene benaming voor rietsoorten.
 tepa . . . iets verhinderen, beletten, tegengaan.

těkek . . .	rijstdietje.
terraë . . .	verward, ineengestregeld van touw.
titi . . .	het stuk slaan met een steen van harde vruchten of pitten.
tjade . . .	<i>taljade</i> , van huizen die niet geregeld gebouwd zijn, maar hier en daar verspreid liggen.
tjang . . .	grootvader.
totobak . . .	het voortboomen van eene prauw.
tobor . . .	een wichelaar of waarzegger.
toefa . . .	de toebawortel.
toena . . .	paling.
tofa . . .	<i>tofa roempoet</i> = gras wieden.
tofi . . .	(of <i>totofi</i>) het wroeten in den grond van een varken.
tomoe-tomoe . . .	doozen, waain de tabak bewaard wordt.
tor . . .	grens, grenspaal.
toris . . .	een soort erwtes.
totok . . .	pikken van vogels (Bat. <i>toekloek</i> = snavel).
wandoe . . .	tweeslachtig van dieren.

Eigenaardig zijn nog enkele uitdrukkingen, die, alleen op Timor in gebruik, een vreemdeling zeer opvallen, als:

<i>soengei malelei</i> . . .	voor <i>stortvloed</i>
<i>ajer saboen</i> . . .	" <i>modderwel</i> .
<i>sakit mali kambing</i> . . .	" <i>vallende ziekte</i> .
<i>lari andjing</i> . . .	" <i>galoppeeren</i> .
<i>boentar kes</i> . . .	" <i>van zijn paard tuimelen</i> .

Merkwaardig is nog het volgeude gedicht, dat op de inlandsche scholeu alom gezongen wordt.

PANTON PAPĒRANGAN ORANG WĒLANDA DENGAN ORANG BELGI.

1. Angkatlah kami sanjanjian peedji wĒlanda,
Dan Radja Willem jang membĕri titahnja dengan gah!
2. Tatkala orang Belgi jang mĕmaki dan kata,
Orang wĒlanda takoet pĕrang dan koerang sĕndjata.
3. Berkata Nassau dan pĕsan kamoeka wĒlanda,
Angkat sendjata masok pĕrang dengan bĕrani gah!
4. Berdarah Radja moeda kĕlak di Belgi tertoempah,
Dan kaki orang jang tjĕpat ikoet Radja moeda.
5. Tatkala itoe terangkat bandeira wĒlanda,

Dan orang djahat bersasat berdjiam dirinja.

6. Tamboer berboenji masok përang, moesiki ramëlah,
Dan laksa pistol dan snapan di pasang dan këna.
7. Tatkala lari Belgi këras, bertërejak wëlanda,
Berdatang masok dan lintas siapa jang tégah.
8. Marilah Fransman jang dekat, membantoe kasian,
Prins Willem Frederik jang tjëpat sendiri parentah përang.
9. Prins Leopold saorang përang takoetan dan lari,
Tatkala ija dengar jang van warnar di Belgi.
10. Difoti soedah goemitar, dan roden baboeta,
Samoewa ada palitar, jang sija bitjara.
11. Kasian Belgi jang pada Radjamoe jang bahroe
Menjasal dengan kamoe këras sapëरणan jang maloe!

Ambon, Nov. 1873.

DE CLERCQ.